

UN RĂZBOI FĂRĂ SFÂRȘIT: CAZUL MAIORULUI CODREANU ȘI SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN PRIMII ANI INTERBELICI

GHEORGHE NEGUSTOR*

Rănilor produse de prima conflagrație mondială au fost profunde în societatea românească, ca peste tot în Europa. Impactul nimicitor al războiului nu poate fi cuantificat doar prin numărul de pierderi de vieți omenești. Traumele mentale și însușirea violenței ca formă de viață și manifestare socială au reprezentat fenomene ce marchează toată perioada interbelică, culminând cu anii tragici ai celui de-al doilea război mondial. Practic, „omul european, omul modernității”, afirmă Emilio Gentile, tocmai când ajunge la apogeul civilizației epocii sale, se transformă într-un „barbar capabil de o ferocitate inumană”¹. Aceste trăsături ale ființei europene, și nu numai, irump și se dezvoltă cu rapiditate în anii războiului, oferind premisele afirmării unei lumi schimbată radical față de perioada „la belle époque”. Scriitorii, artiștii sunt cei care surprind cel mai repede și mai nostalgic aceste metamorfoze trăite de societățile și indivizii Europei într-un timp foarte scurt². Dintre scriitori, Robert Musil a sintetizat, poate cel mai bine, această trecere spre o lume brutalizată, în care industrializarea rapidă și-a arătat efectul pervers în numărul imens de victime și diversele forme urâte de distrugere. „Omul a câștigat realitatea și a pierdut visul”³ – afirmă cu vădită nostalgie Musil, aliniindu-se unui număr impresionant de scriitori care au remarcat acest lucru.

Așadar, semnarea armistițiului de către reprezentanții celor două tabere, la 11 noiembrie 1918, nu a însemnat încheierea ostilităților și instalarea unei perioade de pace. Aceasta, dorită de toată lumea, datorită epuizării acumulate în cei peste patru ani de război, a reprezentat mai degrabă o iluzie. În societatea românească, realizarea Marii Uniri, a determinat și o acutizare a tensiunilor politice și sociale. Vechile frustrări și nemulțumiri din timpul anilor de război au izbucnit la tot pasul, iar spiritul revanșard devine omniprezent printre cei care trebuiau să asigure acum bunăstarea noului stat și integrarea noilor provincii în condiții optime. Cazul pe

* Doctor în istorie, secretar științific al Școlii Doctorale „Istorie. Civilizație. Cultură”, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai; email: gnegustor@gmail.com.

¹ Emilio Gentile, *L'apocalisse della modernità: la Grande Guerra per l'uomo nuovo*, Milano, Oscar Mondadori, 2014, p. 19.

² O imagine de ansamblu a lumii artistice în primii ani interbelici: Mary McAuliffe, *Parisul anilor nebuni*, Traducere din limba engleză de Adriana Decu, Prefață de Alina Pavelescu, București, Corint Books, 2018.

³ Robert Musil, *Omul fără însușiri*, Traducere din limba germană de Mircea Ivănescu. Ediție revăzută și îngrijită de Monica-Maria Aldea, Iași, Polirom, 2008, vol. 1, p. 47.

care-l vom analiza în acest articol reflectă imaginea unei societăți nemulțumite, care reușește cu greu să se adapteze noilor realități și provocări post-război. Cei care trebuiau să își dedice toate energiile pentru a asigura realizarea deplină a unirii și a face ca sacrificiile celor morți în război să merite, s-au lansat într-o serie de acuze și provocări care au zdruncinat serios societatea românească. Într-o epocă a dezbaterilor despre „vinovații războiului”, despre insatisfacția generală a unei Români Mari departe de visele multor români, de probleme sociale și economice, de pericolele interne și externe la tot pasul, acuzele curgeau zilnic din toate părțile și aproape nimeni dintre cei aflați în funcții de orice natură, nu scăpa⁴.

Începutul verii lui 1921 îl găsește pe maiorul în rezervă Ioan Zelea Codreanu prins într-o nouă dispută caracteristică personalității sale aprige. De această dată, din funcția de deputat, intră în conflict cu un alt membru al parlamentului, Constantin Dinescu, sublocotenent în rezervă. Ce îi leagă pe cei doi adversari politici, în afara faptului că făceau parte din aceeași instituție prestigioasă? Ambii au fost înrolați și au făcut carieră militară în timpul războiului mondial, nu de puțin timp încheiat. Ioan Zelea Codreanu, tatăl viitorului lider al extremei drepte românești, Corneliu Zelea Codreanu, trăia un nou episod al disputelor sale naționaliste. Acum se întâmpla chiar în Parlamentul României Mari, unde își îndeplinea atribuțiile funcției de deputat, pe care o deținea de la alegerile din noiembrie 1919, când a fost ales pe listele Partidului Naționalist-Democrat, condus de profesorii A. C. Cuza și N. Iorga⁵. Înainte de a detalia unele aspecte biografice ale tatălui „Căpitanului”, să vedem care a fost motivul acestui conflict. Într-un memoriu adresat Ministrului de Război, pe atunci Ioan Rășcanu, din guvernarea lui Averescu, președintele Adunării Deputaților, cunoscutul scriitor și politician Duiliu Zamfirescu semnala un caz care a stârnit multă vâlvă în dezbaterile camerei, iar presa nu a rămas datoare în a face din el un subiect de primă pagină. Ce se întâmplase, de fapt, la începutul lunii iunie 1921? Ioan Zelea Codreanu, maior în rezervă, l-a acuzat pe colegul său parlamentar, senatorul Constantin Dinescu că a dezertat la inamic în timpul luptelor din Marele Război. La rândul său, acesta din urmă l-a acuzat pe Codreanu, tatăl viitorului lider al Mișcării Legionare, de lașitate și fugă de pe front „în timpul luptelor”. Codreanu cere ministrului de război să facă imediat o anchetă pentru că „gloria armatei române nu poate tolera nici-un echivoc în asemenea materie”, și „pe cine îl va găsi vinovat să-l trimită imediat în fața instanței competente de justiție militară ...”⁶. Tot în acest memoriu, maiorul Codreanu prezintă nu mai puțin de nouă puncte prin care, în presă și, chiar direct de Dinescu, i se aduc acuzele de lașitate în timpul

⁴ Printre tipăriturile care au avut un puternic impact în epocă, menționăm: Al. Averescu, *Răspunderile*, Editura „Ligei Poporului”, 1918; General Gr. Crăiniceanu, *O luptă pentru întregirea nemului. Partea I – Luptele dintre noi și în armată 1914 – 1917*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S A., 1928.

⁵ Tatiana Niculescu, *Mistica rugăciunii și a revolverului: viața lui Corneliu Zelea Codreanu*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 51.

⁶ Arhivele Militare Române, *Direcția Justiției Militare*, Fond 5465, dosar 35, f. 1f.

primei conflagrații mondiale, însă cere o anchetă amănunțită care să demonstreze contrariul. „Iar dacă măcar unul dintre aceste 9 puncte nu-l voi putea dovedi, nu unei comisii de specialiști, ci chiar oricărui om de bună credință, atunci declar că sunt gata să mă consider însumi descalificat și să trag toate consecințele”⁷.

Portretul unui naționalist la început de secol XX

Cei care l-au cunoscut pe Ioan Zelea Codreanu cu greu ar fi dat crezare tocmai unor acuze de lașitate și trădare națională, formulate cu atâta convingere de senatorul Constantin Dinescu. Ancheta deosebit de riguroasă care se va face de către autorități demonstrează amploarea acestui caz și seriozitatea cu care a fost tratat, așa cum vom vedea în paginile următoare. Până atunci, ne vom opri puțin asupra omului și personalității Ioan Zelea Codreanu. Născut în Bucovina, acesta primește de mic o educație în spirit național. Cunoaște din poveștile familiei și, mai apoi, din lecturile proprii, viața marilor personalități române: Ștefan cel Mare, Avram Iancu, Horea ș.a. Cântecul ce proslăvea virtuțile militare ale acestora și luptele victorioase ale românilor contra turcilor erau cântate cu mult patos în casa părintească⁸. Caracterul aprig al vieții îi întărise personalitatea și l-a transformat treptat într-un înverșunat adversar. Tatiana Niculescu oferă câteva detalii semnificative despre copilăria și adolescența acestuia. Tatăl său, care se numea Nicolae Zelinski, se pare că și-a ucis soția din motive de gelozie cumplită. A fugit în Suceava, cu noua soție, unde l-a înscris pe Ioan la gimnaziul din oraș, apoi a trecut granița clandestin în Regatul României.

În anii de școală, viitorul maior comite mai multe acte de indisciplină, creează numeroase conflicte cu colegii și profesorii, este tot mai atras de mișcările extremiste și sfârșește prin a fi exmatriculat⁹. Angajările sale naționaliste, atât în disputele cu colegii de altă naționalitate sau chiar cu profesorii, îi vor fi atras multe antipatii. Mai ales că, în acei ani, situația învățământului în limba română nu era în cea mai favorabilă poziție. La acest gimnaziu din Suceava, limba română fusese introdusă în predare, alături de germană, abia în anul 1878, la insistențele lui Ioan Zotta¹⁰. Dar, prin acceptarea folosirii limbii române în predare, la mai multe școli din Bucovina, ideile naționaliste se coagulează și devin tot mai omogene printre tinerii studiosi. Asociațiile culturale joacă un rol esențial în acest proces. Însă și reacțiile autorităților austriece sunt destul de restrictive. Nu e de mirare că tânărul visător, asemenea multora dintre elevii și studenții români din monarhia dualistă, crede cu convingere că generația lor va fi cea care va readuce provinciile românești la *Patria Mamă*. Pentru că nu își mai găsea locul în acest mediu ce devenea tot mai

⁷ *Ibidem*, f. 1v–2.

⁸ Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu: ascensiunea și decăderea „Căpitanului”*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 22.

⁹ Tatiana Niculescu, *op. cit.*, pp. 12–13.

¹⁰ Alexandrina Cuțui, *Clerul ortodox bucovinean și Marea Unire din 1918*, București, Editura Militară, 2018, pp. 208–2015.

ostil, Ioan Zelinski (încă se numea așa), se logodește cu o nepoată a gazdei unde locuia, Eliza Brauner. El nu împlinise încă douăzeci de ani. Nu după mult timp, vor fugi în Regatul României, la Iași. După ce se înscrie la seminarul pedagogic din Iași, are loc căsătoria cu Eliza și, nu la mult timp, se naște primul copil, Corneliu¹¹. Acesta va fi întruchiparea naționalismului românesc în perioada interbelică. Însă, educația și formarea caracterului și le va însuși în casa părintească sub stricta supraveghere a tatălui său. Tatiana Niculescu surprinde admirabil contextul creștinării micuțului Corneliu de către contestatul profesor și om politic A.C. Cuza, dar și modul în care Ioan Zelinski își obține numele de Zelea Codreanu¹².

Mediul în care se va afirma în viața publică Ioan Zelea Codreanu, la începutul secolului XX, reprezintă o caracteristică esențială pentru viitorul celui care va marca semnificativ societatea românească interbelică. Copilul, apoi adolescentul Corneliu, va fi influențat hotărâtor de personalitatea tatălui său. Profilul naționalist al tatălui se conturează în această perioadă tot mai pronunțat. El va ieși în evidență cu ocazia anchetei din 1921, când unul dintre superiorii săi în timpul războiului, colonelul Dumitru Rădulescu, îi descrie astfel trăsăturile: „Am avut cu el multe convorbiri, dar l-am cunoscut și la lucru, cu vorba și cu fapta. Cuvântul lui era hotărât și cu mare putere de convingere; sufletul lui plin de sentimente înalte naționale și patriotice; fapta lui era pildă a tuturor care-l înconjurau. Niciodată obosit, niciodată lipsă de la datorie, totdeauna dispus să țină cuvântări de îmbărbătare pentru a înflăcăra suflete abătute, din cauza suferințelor fizice și morale. Adevărat român, vrednic ostaș, educator sufletesc neîntrecut, cinstit, demn și credincios Patriei și Tronului”¹³. Această caracterizare, chiar dacă pare exagerată (în momentul acela Ioan Zelea Codreanu era unul dintre deputații cunoscuți ai țării), surprinde câteva trăsături definitorii pentru naționalismul militant românesc din anii premergători Marelui Război. Pasiunea pentru discursuri naționaliste era oarecum ceva înăscut la el. Am văzut cum, încă de pe când era elev, ținea astfel de discursuri însuflețite colegilor săi. La Iași, doar a trebuit să-și perfecționeze această calitate și, mai ales, să învețe de la universitarii ieșeni, în frunte cu A.C. Cuza. De altfel, nutrea o admirație și un respect deosebite față de acesta. În război, cuvântările sale în fața soldaților îl vor face celebru, și nu numai în rândul celor din subordinea sa. Întreg regimentul vorbea despre această caracteristică a lui Ioan Zelea Codreanu. Desigur, acest lucru îi va aduce și o anumită ostilitate. Iubirea față de „Patrie și Tron”, sunt caracteristici pe care Codreanu le-a propovăduit toată viața sa. Dacă în anii bucovineni, se jură că va trăi până când Bucovina va reveni Regatului României, anii din vechea capitală a Moldovei îi vor întări naționalismul cu ura față de ruși. De altfel, contactul cu cercurile intelectuale ieșene îi lărgesc orizontul aspirațiilor naționale. De acum, dorința sa mare nu este doar aceea de a face tot posibilul pentru ca Bucovina să revină la „Patria Mamă”. Își dă seama și de pericolul rusesc și de necesitatea ca

¹¹ Oliver Jens Schmitt, *op. cit.*, pp. 13–14.

¹² Tatiana Niculescu, *op. cit.*, pp. 14–18.

¹³ Arhivele Militare Române, *Direcția Justiției Militare*, Fond 5465, dosar 35, f. 30.

lupta politică și națională să aibă în vedere și pe românii din Basarabia. Rușii (și slavii, în general) își atrag ura lui neîmpăcată¹⁴. Aceste trăsături creionează portretul unui aprig naționalist, care își va canaliza o bună parte din energie și resurse în formarea ca viitor lider politic a lui Corneliu, primul născut în familie. Înscrierea în partidul, fondat de A.C. Cuza și N. Iorga, coincide cu începerea unei cariere politice cu multe lupte duse cu înverșunare. Faptul că se face remarcat și apreciat la Huși, acest târg cosmopolit al Moldovei, îi oferă posibilitatea să devină liderul organizației locale a Partidului Naționalist-Democrat, lucru care îi aduce și mandatul de deputat în primele alegeri parlamentare din România Mare¹⁵.

În aceste împrejurări, în care trăsăturile naționaliste se definesc în personalitatea sa pentru totdeauna, viitorul maior în rezervă Ioan Zelea Codreanu se afirmă ca o voce puternică, deși provincială, a luptei pentru unitatea națională. Acuzele de mai târziu ale senatorului Constantin Dinescu, pe care le vom detalia puțin mai jos, contrastează în totalitate cu portretul pe care faptele sale și mărturiile contemporanilor l-au lăsat posterității. Poate acesta a fost și motivul pentru care autoritățile întreprind cercetări laborioase asupra faptelor de arme ale celor doi, dar și asupra împrejurărilor care au determinat acest conflict cu impact major pentru instituțiile statului român.

O anchetă despre eroism și lașitate

Într-un volum apărut nu cu mult timp în urmă, istoricul Ian Kershaw remarcă pe bună dreptate: „Mai exista o cu totul altă moștenire a marii conflagrații europene, una care glorifica războiul și accepta violența și ura. Pentru mulți, războiul, pur și simplu, nu se terminase în 1918... Nivelurile noi și înspăimântătoare de violență politică intensă au reprezentat o caracteristică a multor părți din Europa postbelică”¹⁶. România întregită, prin poziționarea sa geografică, cu vecini gata să îmbrățișeze bolșevismul, dacă nu au făcut-o deja ca în cazul rușilor, se vedea pusă în situația de a continua războiul pentru a-și asigura pacea la granițele sale. În special cele de vest, cu Ungaria, dar și cele cu Rusia comunistă. Pericolele pândeau din toate părțile. Chiar în interiorul societății, lumea părea că a fost profund transformată de anii dificili ai războiului. Vechea ordine, vechile obiceiuri și principii își pierduseră forța și aplicabilitatea. Pe lângă faptul că războiul învățase lumea săucidă¹⁷, una dintre consecințele majore a fost aceea că, prin reforma electorală, clasa politică s-a schimbat profund¹⁸. Violența politică devine o constantă și în societatea interbelică

¹⁴ Oliver Jens Schmitt, *op. cit.*, p. 23.

¹⁵ Tatiana Niculescu, *op. cit.*, pp. 22–23.

¹⁶ Ian Kershaw, *Drumul spre iad: Europa, 1914–1949*, București, Editura Litera, 2017, p. 143.

¹⁷ A se vedea excelentul volum al istoricilor francezi Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *Războiul redescoperit: 1914–1918*, București, Corint, 2014; în special prima parte dedicată violenței.

¹⁸ Sorin Radu, Lucian Robu, *Două lumi, două sisteme – alegerile parlamentare din 1914 și 1937. Studiu comparativ*, în *Cultură politică și comportament electoral în România în perioada democrației parlamentare (1866–1937) – între specificul național și modelele europene*, volum de studii editat de Sorin Radu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2006, pp. 129–252.

românească. Adversarii politici nu se mai mulțumesc să se atace verbal din înaltul tribunei parlamentare, își aduc acuze dintre cele mai grave, cer anchete imediate și violența fizică, atentatul își fac treptat loc în cotidianul luptelor politice.

În acest climat, disputa din 1921 dintre cei doi parlamentari, Ioan Zelea Codreanu, deputat, și Constantin Dinescu, senator liberal, pare o simplă răfuială dintre doi adversari politici. Acuze de lașitate pe câmpul de luptă între doi membri ai Parlamentului României Mari, la puțin timp după încheierea conflictului și realizarea unității naționale, reprezintă la acea dată o pată neagră pe instituțiile în cauză. Tocmai când se glorifica eroismul armatei române și se înălțau peste tot în țară monumente pentru jertfa supremă, a vorbi despre lașitate și trădare națională, reprezenta un afront pe care autoritățile implicate nu îl puteau ignora. Drept consecință, Duiliu Zamfirescu, președintele Adunării Deputaților, cere o anchetă serioasă pentru a stabili dacă vreuna dintre acuze se dovedește reală. Era în joc reputația uneia dintre instituțiile de frunte ale țării.

Probabil și datorită vervei sale politice și oratorice, maiorul în rezervă Ioan Zelea Codreanu este cercetat în amănunt asupra activității din timpul războiului. În fapt, era și propria sa dorință. Nu se putea ca tocmai el, un naționalist înflăcărat, care propovăduia unirea tuturor românilor încă de pe băncile școlii, să fie acuzat de lipsă de patriotism și lașitate. Astfel intră în joc o serie de actori care l-au cunoscut într-un fel sau altul pe front și dau declarații despre comportamentul său. Aceste mărturii reprezintă o sursă deosebită pentru istorici, pentru că ele scot la lumină evenimente și fenomene necunoscute din timpul campaniei române. Analizând dosarul în cauză, practic toată ancheta întreprinsă de Ministerul de Război în privința acestui caz, lucrurile par destul de clare la început. Într-un răspuns din partea Ministerului de Război se trimite un raport întocmit cu două luni înainte senatorului Constantin Dinescu, cel care își formulase acuzațiile la adresa lui Codreanu. Ceruse și el verificarea maiorului în rezervă. În acest document se arată că Ion Zelea Codreanu nu fusese decorat cu ordinul militar „Mihai Viteazul”, cum, probabil, se lăudase acesta. Ordinul fusese înființat în timpul războiului, devenind unul dintre cele mai dorite decorații, chiar dacă Louis Basset, administratorul Casei Regale a României, nu-i vedea utilitatea: „Mă tem că aceasta pare prea puțin oportună după înfrângerile din Transilvania. Va fi cu siguranță, criticată, chiar și în mediile românești, care deja găsesc excesiv numărul decorațiilor noastre”¹⁹. În continuarea raportului se fac precizări la toate calificativele și observațiile superiorilor sub care a luptat Codreanu pe front. Cu o singură excepție, toate rapoartele sunt laudative și cu multe aprecieri pentru comportamentul de pe front al actualului deputat²⁰.

Așadar, observăm faptul că acuzatorul, senatorul Dinescu, ceruse un raport prealabil care să-i sprijine afirmațiile defăimătoare la adresa maiorului Codreanu. Deși cu specificații cam sumare, fără vreo dovadă clară că cel acuzat ar fi dat

¹⁹ Louis Basset, *Războiul unui slujitor devotat: jurnalul inedit al secretarului particular al Regelui Ferdinand I 23 august 1916–3 mai 1921*, Traducere din franceză, studiu introductiv și note de Alina Pavelescu, București, Editura Humanitas, 2019, p. 45.

²⁰ Arhivele Militare Române, *Direcția Justiției Militare*, Fond 5465, dosar 35, f. 3.

dovadă de fapte de lașitate și trădare pe front, acest prim raport este folosit de Dinescu pentru a-și lansa acuzațiile de la tribuna parlamentului. Să fi avut alte dovezi? Sau poate mărturiile ale camarazilor de arme ce s-au aflat la un moment dat în preajma lui Codreanu? Un document interesant este foaia calificativă a lui Ioan Zelea Codreanu pe tot timpul mobilizării, mai precis de la 15 august 1916 până la 1 aprilie 1918. Începe cu secțiunea în care este scris „Nu a fost pedepsit”, apoi se dau detalii despre parcursul său de luptător în primul război mondial: a fost mobilizat ca și comandant de companie cu grad de locotenent în luptele din Transilvania, în cadrul Regimentului 25 Infanterie. Este rănit ușor la piciorul drept „plagă contuză la gamba dreaptă”, iar aprecierile despre modul cum și-a condus soldații sunt pozitive. În continuarea raportului citim că a condus la fel de bine soldații în luptele din Moldova, în vara 1917, iar în septembrie i se încredințează comanda unui batalion. A fost decorat cu „Coroana României clasa V cu spade” pentru bravura cu care a respins atacurile de la Răchitașu în decembrie 1916. Este, totuși, trimis în judecată pentru lovirea unui jandarm, dar achitat ca nevinovat. Iată descrierea succintă a comandantului Regimentului 25 Infanterie: „Are grijă de soldat, de hrană și echipament; exagerează însă cruțarea forțelor soldatului, în detrimentul promptitudinii executării ordinelor. Are o bună conduită, e respectos și disciplinat.” Este propus spre înaintare²¹.

Câteva trăsături se remarcă în acest prim raport: vitejia de care a dat dovadă în două situații limite, grija și iubirea sa față de soldații din subordine, dar și încăpățânarea de a ignora unele ordine ale superiorilor, pe care le considera ineficiente sau un efort gratuit pentru soldații săi. Toate aceste aspecte se vor regăsi în declarațiile celor care i-au fost superiori pe front. De altfel, în toate armatele implicate în prima conflagrație mondială, acest din urmă aspect, cel al deciziilor greșite și ordinilor inutile date de ofițeri, a reprezentat o problemă ridicată mai ales după încheierea războiului. Mulți dintre combatanți, și nu numai, au fost convinși că o serie de superiori au fost slab pregătiți și i-au transformat pe soldați în „carne de tun”²².

Această primă anchetă, făcută la cererea senatorului Dinescu, nu a mulțumit pe reprezentanții Ministerului de Război. Aceștia, în urma sesizării făcute de Duiliu Zamfirescu, președintele Camerei Deputaților, formează o comisie de anchetă, condusă de cunoscutul general Ernest Broșteanu și cer un excelent demers restitutiv. Mărturiile sunt multe, documentația serioasă, iar concluziile vor reflecta experiența și seriozitatea cu care membrii comisiei au tratat acest caz. În joc era și onoarea lor, ca și combatanți distinși în luptele dintre anii 1916–1918 pe frontul românesc. Ancheta scoate în evidență trăsături noi ale lui Ioan Zelea Codreanu: o personalitate orgolioasă și dispusă de a face orice pentru propria-i dreptate. În aprilie 1918, după ce lucrurile s-au calmat pe frontul românesc, maiorul Codreanu ajunge la concluzia că meritele sale din toamna–iarna lui 1916 nu au fost pe deplin recunoscute și cere audiență la

²¹ *Ibidem*, f. 6 f-v.

²² Alexander Watson, „Morale”, în *The Cambridge History of the First World War*, volume II, *The State*, Edited by Jay Winter, Cambridge University Press, 2014, în special paginile 188–190.

Rege pentru a expune situația. Codreanu reclamă trei lupte pe frontul transilvănean unde s-a purtat cu bravură și pentru care nu a fost propus spre decorare. Totodată, cere ca decorația rusească „Sf. Gheorghe” la care a fost propus în august 1917, dar care nu i s-a mai putut acorda datorită Revoluției bolșevice, să-i fie schimbată cu una românească. Deși colonelul Linde, comandantul Regimentului 25 Infanterie, afirmă că i s-a adus la cunoștință lui Codreanu că nu există cadrul legal de preschimbare a decorațiilor, acesta insistă pentru audiența la Rege²³. Desigur, toate răspunsurile pe care le primește sunt negative, pentru că nu exista un cadru legal prin care se putea schimba o decorație primită de la un stat aliat cu una românească. Nimeni nu prevăzuse izbucnirea Revoluției ruse și disoluția Imperiului Țarist.

Până aici lucrurile sunt destul de clare. Cu excepția unor mici neînțelegeri cu unii superiori, cauzate de firea sa protectoare față de propriii soldați, dar și a constatării lipsei de temei a unor ordine, toate dovezile și mărturiile atestă conduita deosebită pe câmpul de luptă a lui Ioan Zelea Codreanu. Lucrurile se complică puțin când este amintit celebrul caz al dezertorului Sturza. Din mărturiile colonelului Dumitru Rădulescu, care i-a fost superior în acea perioadă, reiese următoarele: acesta afirmă că a preluat Brigada VII Mixtă, din care făcea parte și Regimentul 25 Infanterie, imediat după dezertarea lui Sturza: „Mulți comandanți de regimente din Munții Vrancei, printre care și unul din Brigada 7-a Mixtă, fuseseră înlocuiți la comandă și puși în urmărire judiciară ca fiind bănuți de complicitate și de înțelegere cu el, ca să treacă la inamic cu trupa lor”. E posibil ca această culpă de bănuială generală să se fi răsfrânt și asupra lui Codreanu unele suspiciuni. În stânga se afla o divizie rusească, care era contaminată de ideile bolșevice: „Divizia rusească era atinsă de bolșevism și propagarea acestei nenorociri, începuse a se face simțită ca foarte primejdioasă pentru trupele noastre care erau în contact cu această Divizie”²⁴. Posibil de aici să se fi răsfrânt ura endemică a lui Codreanu pe bolșevici²⁵.

În rapoartele următoare reiese clar capacitatea lui Codreanu de a ține discursuri înflăcărâte și a mobiliza sufletește soldații. Colonelul în rezervă Alexandru Calmuschi îi face o descriere deosebită la 18 iunie 1921, la acea dată fiind coleg de parlament cu Codreanu, din partea aceluiași partid. Astfel, Codreanu se remarcă în mod deosebit prin „...darul de a însufleți și îmbărbăta trupa în momentele grele”²⁶. În această declarație, ca și în următoarea, lucrurile se complică, pentru că apare în prim-plan un personaj nou: lt. col. Dumitru Hotnog, cel care îi face o caracterizare dură maiorului Codreanu. De la un martor direct aflăm și motivul acestei uri, care mai apoi este transmisă senatorului Dinescu. Declarația colonelului Gheorghe Teodoru este una relevantă pentru anchetă. Din cele relatate de acesta, ca și din raportul

²³ Arhivele Militare Române, *Direcția Justiției Militare*, Fond 5465, dosar 35, f. 14.

²⁴ *Ibidem*, f. 28 f-v.

²⁵ Recomandăm volumul documentat excelent: Petre Otu, Maria Georgescu, *Radiografia unei trădări: cazul colonelului Alexandru D. Sturza*, București, Editura Militară, 2011.

²⁶ Arhivele Militare Române, *Direcția Justiției Militare*, Fond 5465, dosar 35, ff. 31–32 f-v.

anterior, apare în discuție și lt. colonelul Hotnog, care ar fi avut unele neînțelegeri cu Ioan Codreanu încă din campania din 1913, pornindu-se, din câte se pare, de la o discuție privind ofițerii români căsătoriți cu „ovreice”. Tot aici aflăm faptul că sublocotenentul Dinescu Constantin activa în Batalionul 4 din Regimentul 25 Infanterie, fiind comandant de pluton.

Apoi colonelul Teodoru mărturisește că s-a întâlnit cu Ioan Codreanu în luna mai 1921 și acesta i s-a plâns de campania ce se duce împotriva lui în parlament și presă afirmând că locotenent-colonelul Hotnog îi poartă dușmănie de la acea discuție din 1913, de la popota ofițerilor, când și-a exprimat opinia de față cu toată lumea. Gheorghe Teodoru a marcat aceleași abilități oratorice ce aveau darul de a insufla sentimente de înflăcărare printre soldați și spune că a fost rănit „ușor la un picior pe la începutul luni Sept. 1916”, fiind tratat câteva zile la „ambulanța regimentară”, întorcându-se apoi la comanda companiei a 6-a din Batalionul II.

Tot aici aflăm că în luptele de la sfârșitul lui 1916 și primăvara lui 1917, comandantul Batalionului II era colonelul Gheorghe Jipa care a fost rănit, iar comanda batalionului a trecut la comandantul Batalionului 3, maiorul Hotnog. În timpul luptelor pentru Moldova din vara lui 1917, Teodoru este numit comandantul Batalionului II și șeful ierarhic al lui Zelea Codreanu.

Teodoru este cel care-l propune pentru medalia „Crucea Sf. Gheorghe”: „Căpitanul Zelea Codreanu s-a bucurat în tot acest timp de prestigiu ridicat printre ofițerii de regiment, iar asupra trupeii a avut o putere morală covârșitoare, de a înflăcăra pentru muncă în perioada de organizare ca și la lupte.” În ceea ce privește aspectele negative, comandantul remarcă intervențiile lui Codreanu la unele ordine date de superiori, pentru a cruța pe soldații săi: „Ocroțește fără motive temeinice forțele oamenilor săi, în paguba oportunității operațiunilor”.

La cererea lui Codreanu de a fi înaintat maior, doar raportul lui Hotnog este negativ, referindu-se la „unele slăbiciuni fizice și morale” ale lui Codreanu, în unele lupte, printre care și cele de la Răchitaș-Momâia, care mai târziu îi vor aduce decorarea. Există o contradicție aici, singura care afectează imaginea pe front a lui Codreanu.

Referitor la Constantin Dinescu, același Teodoru precizează că nu l-a cunoscut foarte bine, dar că, în luptele de pe Valea Oituzului, compania din care făcea parte Dinescu a fost nevoită să se retragă, iar Dinescu era să fie capturat de inamic: „S-a salvat prin retragere, cu puțini oameni din plutonul său lepădându-și mantaua sau dolmanul ca să poată fi mai sprinten”.

Apoi autorul relatează că Dinescu a căzut prizonier „în chip accidental, iar nu voluntar, în ziua de 12 Oct. 1916 la Piatra Runcului.” Urmează detaliile prinderii senatorului Dinescu, Teodoru fiind martor ocular: „Am văzut împreună cu Locot. Ghițescu C-dtul Comp. 16-a, pe Subl-I Dinescu în clipa când a fost prins și am rămas cu convingerea că având vederea slabă și fiind și extenuat după multe zile de neodihnă, în sgomotul luptei, și-a pierdut stăpânirea de sine, a rămas adăpostit în terenul

stâncos, unde se desfășura lupta și astfel n-a putut să audă ordinele comandantului său de companie și chemarea noastră de a se retrage”²⁷. Trebuie să menționez faptul că, în rapoartele și cercetările cuprinse în dosarul anchetei, referirile la Constantin Dinescu sunt mult mai puține față de cele la Codreanu. În fapt, și rolul avut de primul e mai puțin semnificativ, fiind luat prizonier.

Comisia de anchetă nu se oprește doar la câteva mărturii. Toți superiorii care au avut de-a face, într-un fel sau altul, cu Ioan Zelea Codreanu și cu Constantin Dinescu sunt chestionați asupra comportamentului celor doi. Un chestionar deosebit de interesant este cel aplicat colonelului Jipa. Acesta este interogat de Președintele Consiliului permanent de Revizie al Armatei, astfel:

1. *Dacă îl cunoaște din timpul războiului pe maiorul Codreanu și din ce împrejurare:* Colonelul Jipa răspunde că îl cunoaște de la începutul campaniei din Transilvania când locotenentul Codreanu comanda Compania a 6-a din Batalionul II, Regimentul 25 Infanterie. La 15 decembrie 1916, s-a format un detașament din Reg. 25 Infanterie, pus sub comanda lui Jipa, fiind format din batalionul 2, comandat de căpitan în rezervă Andrian Ioan și batalionul 3, comandat de maiorul Hotnog Dumitru. Codreanu se afla în continuare la comanda companiei 6, din acest detașament nou înființat.

2. *Opinia despre Codreanu și calitățile sale ostășești:* Jipa îl caracterizează ca pe un militar brav, care ținea discursuri înflăcărâte soldaților și care și-a crescut copiii cu sentimente patriotice profunde. Dovadă cel mare, Corneliu, care, elev fiind la liceul militar „Mănăstirea Dealu” a vrut să se înroleze ca voluntar, dar a fost respins neavând vârsta legală.

3. *Despre propunerile de decorare sau dacă în mod particular Codreanu a cerut acest lucru:* Jipa spune că s-a făcut propunere de decorare, atât de Regimentul 25 Infanterie, cât și de el, în calitate de comandant al detașamentului înființat.

4. *Despre îmbolnăvirea lui Codreanu când detașamentul se îndrepta spre Divizia 12 Rusă:* Jipa spune că a primit ordin să meargă cu Detașamentul, după retragerea de la Soveja spre a-i ajuta pe ruși, iar Codreanu a făcut raport că este bolnav, primind de la medici repaus pentru 3 zile.

5. *Câte zile a stat bolnav și dacă s-au dus lupte în această perioadă* – A stat 3 zile și nu s-a purtat nicio luptă.

6. *Comandantul Batalionului din care făcea parte Codreanu era căpitanul Andrian?* – Da

7. *Și atunci, cum putea căpitanul Hotnog să-i facă referat de activitate și conduită lui Codreanu?* – Nefiind superior direct, nu avea nicio autoritate Hotnog să facă acest referat

8. *Părerea despre animozitatea dintre acești 2 ofițeri?* – Nu poate spune nimic Jipa, afirmă că toți ofițerii se iubeau ...²⁸.

²⁷ *Ibidem*, ff. 33–34 f.v.

²⁸ *Ibidem*, f. 48 f.v.

Am prezentat aceste răspunsuri pentru că ele oferă detalii importante și ne ajută să înțelegem intriga acestui conflict dintre cei doi parlamentari, la câțiva ani după evenimente. Următoarele mărturii abundă în aprecieri la adresa lui Codreanu, principala calitate reliefată fiind aceea că „ținea discursuri înflăcărâte” care ridicau moralul trupei. Sigur că atrăgea și invidia unora dintre ofițeri. Printre aceste memorii favorabile, există unul, al comandantului Gheorghe Ionescu, care oferă o perspectivă total diferită a lucrurilor. Ioan Zelea Codreanu este personajul negativ în toate situațiile. Se prezintă situația lui Codreanu pe toată perioada cât a fost mobilizat, începând cu anul 1915. Împreună cu Reg. Racova 25 se aflau pe frontiera cu Transilvania astfel: un regiment în zona Oituzului, altul la Mănăstirea Cașina, pe Valea Cașinului pentru lucrările de fortificații. Regimentul lui Codreanu se afla la Grozești: „Acolo a început să-și dea aere de ostaș desăvârșit, de mare patriot și de mare viteaz. Ofițerii înțelegând că la mijloc nu este decât o fanfaronadă a sa, au început a-l lua în zefleme, lucru care l-a făcut să ceară mutarea în batalionul care se găsea la Mănăstirea Cașina al cărui comandant eram eu.” Comandantul povestește o întâmplare de pe la 20 septembrie 1916, când primește ordin de retragere cu Batalionul său, comandantul găsește într-o pădure pe Codreanu cu doar câțiva oameni, restul companiei părăsind-o la post. Neștiind să răspundă la chestionarul comandantului, Codreanu este muștrat a doua zi în fața ofițerilor „pentru această abatere gravă”. Nimeni nu a mai povestit despre această întâmplare.

În altă zi, pe 23 septembrie, când trebuiau să dea un atac, însă întunericul și ploaia l-au determinat pe Codreanu să amâne pentru a doua zi. Comandantul a oprit batalionul în pădure și a observat că Zelea Codreanu lipsește cu toată compania sa. Patrurile trimise nu au reușit să-i găsească. A doua zi, au fost găsiți de alt regiment și luați cu el la luptă. Au auzit apoi că a fost rănit ușor, iar zvonurile spuneau „că s-ar sgârriet voluntar de o buturugă din pădure, cu intenție de a scăpa din luptă”.

O altă întâmplare, ce pare ireală, este povestită de comandant: la 30 septembrie, după retragerea din Transilvania, regimentul s-a oprit la Piatra Neamț, iar Codreanu este bănuț că a furat cai și vaci, dar și alte bunuri din Transilvania. Luat la întrebări, Codreanu ar fi spus că nu privește Batalionul ce face el, însă este raportat la comandantul Regimentului Pipirescu (n.m. Piperescu, a greșit multe nume) care nu a luat nicio măsură. Încurajat de acest lucru, continuă raportul, Codreanu trimite acasă la Huși tot ceea ce a sustras din Transilvania, profitând de îmbulzeala ce se crease: „Acest lucru l-am auzit în urmă atât pe front, cât și aici, la Huși, când am venit în permisie”²⁹. Observăm că acest comandant Ionescu nu a fost martor direct, pare a povesti din auzite. Cum totuși, în graba retragerii, puteai aduce animale și alte bunuri din Transilvania?

Într-un final, după numeroase investigații și declarații luate, președintele comisiei de anchetă, generalul Ernest Broșteanu, ajunge la câteva concluzii pertinente

²⁹ *Ibidem*, f. 64–65 f-v.

pe care le înaintează, împreună cu tot dosarul anchetei, Ministerului de Război. Printre altele, generalul Broșteanu afirmă că maiorul în rezervă Ioan Zelea Codreanu, nu s-a făcut niciodată vinovat de vreo faptă de lașitate sau fugă de pe front. Mai mult decât atât, „...și-a făcut datoria în mod desăvârșit și a fost la înălțimea celor mai distinși și vrednici ofițeri activi de pe front.” Broșteanu arată că, deși era ofițer în rezervă, Codreanu putea rămâne la partea sedentară, dar a cerut mereu să fie trimis în fruntea soldaților săi. În continuare, se arată că declarațiile defăimătoare ale colonelului Botez Gheorghe și ale lt. col. Ionescu Gheorghe sunt lipsite de valoare și făcute cu rea intenție. Mai mult, la Ionescu se vede lipsa inteligenței și rea-voința. Acesta a fost pensionat repede după începerea războiului datorită nepriceperii de care a dat dovadă. În ce-l privește pe lt. col. Hotnog, generalul Broșteanu consideră nedemn modul cum l-a atacat pe Codreanu, fără a avea dovezi la vreuna dintre acuzații. Mai mult, cere pedepsirea acestui demers, care l-a indus în eroare și pe senatorul Dinescu. De asemenea, condamnă declarația colonelului Botez care, la experiența lui, nu ar fi trebuit să se lase târât în această afacere, fără să cunoască bine situația³⁰.

Aceasta este, pe scurt, descrierea unei anchete care s-a terminat fără nici un vinovat. În fapt, vinovații au fost cei care au lansat acuzele nesustținute de dovezi clare. Contează mai puțin pentru demersul nostru dacă faptele s-au petrecut întocmai. Ceea ce dorim să subliniem este faptul că războiul a lăsat urme adânci în sensibilitatea colectivă și răni deschise pentru mult timp. Frustrările și ura acumulate pe front s-au revărsat adesea în anii de după război. Realizarea unirii a reprezentat mai mult un act simbolic, iar entuziasmul acestei realizări a trecut prea repede. Lumea s-a grăbit să redeschidă focarele urii și violenței, uitând cu prea multă lejeritate de datoria consolidării României Mari. Cazul de față ne oferă panorama unei anchete care a lăsat moștenire istoricilor detalii despre eroism, lașitate, invidie, orgoliu. Totodată, analizând acel pachet consistent cu mărturiile, istoricii pot creiona portretul uneia dintre personalitățile importante ale primelor decenii din secolul XX. Ioan Zelinsky, devenit Ioan Zelea Codreanu este cel care a influențat în mod covârșitor viața și faptele celui numit „Căpitanul”. A dorit să facă din copilul său idealul de lider naționalist, care să întruchipeze aspirațiile românilor din toate provinciile. Totodată, parcurgând mărturiile strânse de comisia de anchetă, istoricii găsesc informații importante despre anumite evenimente și fenomene din timpul războiului. De exemplu, despre modul cum au reacționat autoritățile la cazul Sturza, impactul psihologic asupra tuturor ofițerilor din zonă, pentru că o anumită suspiciune plana peste fiecare. Aspecte privind psihologia colectivă și individuală față de ororile războiului, se observă în fiecare raport. Mai mult decât atât, o concluzie importantă ar putea fi aceea că, granița dintre eroism și lașitate este, uneori, aproape invizibilă și foarte subiectivă. Ea se poate schimba în funcție de ochii care o privesc.

³⁰ *Ibidem*, ff. 119–120 f-v.

**AN ENDLESS WAR: MAJOR CODREANU'S CASE
AND THE ROMANIAN SOCIETY IN THE FIRST INTERWAR YEARS**

(Abstract)

The end of the First World War and the Great Union has not stopped conflicts within the Romanian society. In fact, the entire Europe was surrounded by a myriad of tensions and violent manifestations that culminated with the outburst of the Second World War. For Romanians, the accomplishment of the great dream of uniting all the regions with the majority of Romanian population seemed to open Pandora's box, with all the violence, threats, accusations, crimes and general discontent. People plunged into endless disputes that weakened and crumbled the already fragile Romanian society. The case of the deputeo Ioan Zelea Codreanu and senator Constantin Dinescu is representative for that period and reflects the force of the expressed ideas, frustrations, passions, convictions of those who survived the war. Thus, in this article, we intend to present the dispute between the two aforementioned personalities, politicians and veterans of the Great War, who were in the centre of public opinion and press. At the same time, the investigation of the authorities in 1921, after the public accusations of the two, offers a detailed perspective on some events during the war.

Keywords: Romanian society, Great War, Ioan Zelea Codreanu, Constantin Dinescu, cowardess.